

СКРИВАВЛЕНА ВІЧНІСТЬ

Роботу виконав:

Ярмій Костянтин Іванович,
ліцеїст I курсу фізико-математичного
профілю Нетішинського НВК
«Загальноосвітня школа I–II ст. та ліцей»

Науковий керівник:

Ковалінська Ірина Юріївна,
вчитель української мови та літератури
Нетішинського НВК
«Загальноосвітня школа I–II ст. та ліцей»

На конкурсі робота зайняла 2 місце.

Анотація

У творчій роботі «Скривавлена вічність» розкрито тему винищення єврейського народу у невеличкому містечку Острог, що на Рівненщині, та навколишніх селах.

За допомогою історичних фактів та художнього вимислу показано всю жорстокість подій, які відбувалися. У творі діють реальні герої: Ганна Василівна Шеліванова (Мелішок), Ганна Трохимівна Руй, єврейські родини села Нетішина.

Все, що відбувається із героями твору, знаходить відгомін у сучасності. Адже поштовхом до пошуку фактів тих давніх днів стала реальна подія – відкопані рештки людських тіл та шматків Тори на місці новобудови.

Яскраво описано, як у ті складні для кожного дні проявляється героїзм і взаємовиручка українського та єврейського народу. Головна героїня Ганна з усієї сили намагається допомогти кожному, хто потрапив у біду, будь то єврей чи українець.

Новизна творчої роботи полягає у тому, що чи не вперше зображувані події відтворені у художньому стилі. Та й розкопане поховання є до кінця не дослідженим.

Молодий герой повністю поринає у світ воєнних перипетій того часу, тим самим закликаючи своїх однолітків не залишатися байдужими до подій тих далеких днів.

Ключовою є фраза, зазначена ще на початку творчої роботи: «Кожен народ, кожна нація має право на життя!».

Слід зазначити, що цю роботу не можна вважати виключно історичним твором, адже багато подій – художній вимисел автора.

Творча робота розрахована на широке коло читачів.

Скривавлена вічність

Сонячний ранок... Квітне і пахне червень. Десь недалеко бджоли гудуть у ов'яному мареві яблуневого цвіту. І так хороше потягнутися у вранішньому сонячному спокої.

Дивно... Хтось там розповідає про буремні роки війни. Хтось кидається гаслами... А я ліниво споглядаю на світлість життя і через рожеві окуляри світу намагаюся пізнати себе.

На журнальному столику поруч лежить книжка. Тверда палітурка виблискує під сонячними променями. Невже це я поклав її туди? Обурена пам'ять нагадує: «Так, це ти поклав сюди книгу».

Треба читати. Мозок розуміє, що треба читати, а інакше... Інакше світ перетвориться в безбарвну темінь. А людина стане незворотною тінню чогось незвіданого. В кращому випадку просто існуватиме, в гіршому – перетвориться на купу електрофазотронів, що незрозумілою мовою кишать у її мозку.

- Вж-ж-ж-жик, – прошуміла машина поблизу.
- Гу-р-р-р, – прогрімів автобус.

Восьма година ранку – відзначила свідомість. У нашому невеличкому енергомості – восьма година ранку. Це дорослі поспішають на роботу. Це їм просто-таки необхідно поспішати: одному – до школи, іншому – в лікарню, а переважній більшості – туди, де стоять велично і незворушно атомні енергоблоки.

Мені ж можна ще трохи поніжитись у теплому ліжку, а далі поринути у світ історії, у світ тієї історії – дивної і прекрасної. І та книжка, що виблискувала у мене на журнальному столику була саме про мою країну, населену, на мою думку, лише українцями, бо ж іншій нації зовсім і не місце на цій оспіваній народом землі.

Я з насолодою потягнувся. Десь на кухні почулося легеньке «дзень» – то заговорила мікрохвилівка. У квартирі терпко запахло справжньою кавою і я поринув у той далекий світ.

***

Слов'яни, прийшовши,
сіли по Дніпру і називалися полянами,
а інші – древлянами, бо осіли в лісах...
Повість минулих літ

«Сонце сідало низенько і князь Ігор, низько опустивши голову, ішов своїми землями. Шлях йому був далекий і пролягав лісами на Малин, Іскоростень, Овруч, а звідти по річці Уж направлявся він до Дніпра і прямував у землі радимичів, дреговичів, потім до сіверян, полян», – монотонне читання переносило мене у ті далекі часи. І я вже був не жителем сучасного міста, а давньоруським воїном, що супроводжував великого князя у далеку подорож.

Тільки чому ж несправедливий князь до древлянського народу? Чому, з якого дива почав збирати він данину вдруге?

Очі мої вдивляються вдалеч і... «Якщо внадиться вовк до овець, то виносить по одній все стадо, якщо не уб'ють його, – гукає древлянський князь Мал. – Якщо не вб'ємо його, то він усіх нас погубить!». І заблищали стріли – згнула на моїх очах дружина мужнього князя Ігоря. Та чомусь не бажалось мені вступити у той бій кривавий, бо ж древляни боронили своє, рідне.

Нетрями і пущами землі Руської ішов я у Київ, де зосталася княгиня Ольга – дружина князя-завойовника. І побачив я в очах її гнів незвіданий, ненависть невинувдану. Іскорка промайнула у тому погляді: «Відімщу! Знищу!...».

– Як?! Навіщо!/? Ти ж мудрою маєш бути, княгине, – кричало моє ество. Та не чула вона того крику, бо ж був я з іншого світу – світу цивілізації.

– Знищити! Знищити! – закричала вона.

І прийшли посланці князя Мала – і загинули, в лазні палаючи, і заголосили, тризну справляючи, – отруєні впали князі древлянські, і полетіли голуби, несучи лучини вогню смертельного, – загорівся Іскоростень – зник народ древлянський!!!

Моторошно, страшно... Як?! Як і чому винищила мудра княгиня народ вільний, волелюбний?! У голові монотонно почало крутитися слово, вичитане десь на сторінках чи то історії, чи то просто словника, але мій мозок чітко відтворював зміст того речення: «Слово «голоко́ст» походить з грецької мови – і складається з двох частин (holos), що означає «випалений» або «спалений повністю», та (kaustos), що означає «жертвоприношення». Спочатку слово голоко́ст мало релігійний підтекст, але також вживалося протягом сторіч стосовно катастроф, пов'язаних переважно з пожежами».

А чи не Голоко́ст це був?! Адже винищено, вогнем випалено стільки людей? Свідомо зруйноване чиясь життя!!!

Мені несила було далі читати. Я повинен був усвідомити усе те, що сталося. Якась думка тривожила мене. Я раптом збагнув, що лише недавно просто прагнув єдиного правління мого народу. Зараз мені було соромно. Я чітко усвідомлював: «Кожен народ, кожна нація має право на життя!».

***

З вікна знову почулося гудіння моторів. Сонце стало ще вище і нестерпно припікало. Я виглянув: звідси було видно новобудову – майбутній центр ділових зустрічей Хмельницької атомної станції.

– Дивно, – промайнула думка. – Ще вчора тут було багато робітників, а сьогодні чомусь нікого. (У нас так не заведено: коли розпочали – виконують швидко і якісно). Та хто його знає, можливо, щось у планах змінилось, а може, раніше на обід пішли.

– Дз-з-з-з-з, – раптом перервав мої роздуми дзвінок у двері.

Я підійшов до дверей. Клацнув знехотя замок, і я побачив у дверях свого шкільного товариша. Він був зовсім не схожий на того спокійного врівноваженого хлопця, що зазвичай сидів поруч мене, роздумуючи над тригонометричними функціями. Його обличчя просто горіло якимось дивним вогнем, було стривожене:

– Костя, давай швидше одягайся, там, – він гарячково показував рукою у бік вікна, що я біля нього стояв, – там знайшли...

– Що знайшли, – перебив я його. – Що можна знайти посеред ліску. Я тисячі разів проходив там: слухав пташок. Вдихав запах лісу. Що там можна було знайти?

– Там знайшли людей. Закопаних дуже давно. Можливо, у роки Великої Вітчизняної, – нарешті Олег перевів подих і дивився на мене, чекаючи реакції.

Мені захотілося сісти. Я чомусь на хвилину уявив, що це древлянських князів, обманутих Ольгою, знайшли у мирному ліску поблизу мене.

Та здоровий глузд поволі брав гору: цього не може бути ні з точки зору історії, ні з точки зору географії. Цього просто не може бути.

Сонце все ж усміхалося мені з неба, і я не міг відігнати свого спокою. Та потрібно було йти, а може, й бігти до того місця, де нещодавно так вправно працювали будівельники. Щось невидимою силою тягнуло мене назустріч невідомому.

Захекавшись, ми прибігли до порослої лісом місцини. Та, на жаль, уже не змогли нічого побачити: територія була огорожена, до будівництва не підпустили. А уже до вечора люди у місті перешіптувалися.

Звичайна природна цікавість переповнювала мене. Де ж взяти відповіді на питання, що так цікавили? Перше, що спало на думку, – йти до бібліотеки, в музей, будь-куди, аби лишень дізнатись про ту страшну подію минулого.

А вже наступного дня шпальти газет кишіли повідомленнями: «8 червня 2007 року у м. Нетішин на місці будівництва центру ділових зустрічей Хмельницької АЕС будівельниками при проведенні цокольних робіт було розкопано невідоме поховання, в якому знайдено фрагменти Тори та останки 60 людей, серед яких, переважно, жінки і діти. За розпорядженням Голови Хмельницької обласної державної адміністрації було створено комісію із з'ясування обставин виявлення зазначеного поховання. Найреалістичнішим виглядає припущення, що знайдене поховання – останки людей єврейської національності, розстріляних за часів Великої Вітчизняної війни. За повідомленням єврейської громади України це місце розстрілу 7 тис. євреїв, знайшлися місцеві жителі – свідки розстрілів, які розповіли, що на цьому місці у вересні 1941 року фашисти звели та розстріляли євреїв з міст Нетішина, Острога та Межиріча».

Ці скупі рядки дозволили мені дещо звузити мої пошуки, тепер я принаймні знав, де і що шукати.

***

22 червня 1941 року фашистська Німеччина розпочала війну проти СРСР. Маленьке містечко Острог і навколишні селища не знали страшного слова «війна». Вони мирно працювали заради своїх родин, своєї Вітчизни.

Воно, те страшне слово, прозвучало ніби грім, ніби дивний відблеск меча. Один за одним падали українські міста. Ворог невпинно просувався вглиб держави. Та люди жили, бо не можна в одну мить перекреслити усе: ще працювало Острозьке педагогічне училище і молоді хлопці й дівчата складали свої

щорічні іспити. А ввечері були танці, звичайнісінькі мирні танці...

26 червня 1941 року...

Гучні звуки вибухів і рев літаків, спочатку несамовито ревів літак, дивний гуркіт і свист... «Бах», – гучно розносився вибух. Вибухи було чути і в сусідніх селах – Солов'є та Нетішин теж потерпали від тих звуків. Перші ворожі бомби, перша кров, перше страждання, перший страх. А ще у перші дні лише з цих двох сіл на фронт було узято 427 чоловік.

Ось по закутках скрадається якийсь невідомий молодик. Василь Карпович примічає незвичну поведінку гостя. «Наші так не поведуться, – розмірковує місцевий житель. – Стій! Зупинись!» Постать намагається утікати, але даремно – його міцно тримають руки дужого чоловіка. «Ти хто?» – звучить різке, уривчасте запитання. У відповідь – мовчання. «Ти хто?» – ще і ще раз запитують спрагли губи. Ні, не скаже він, не скаже він нічого оцей молодик, що крадькома увірвався на нашу землю, що заподіяти хоче їй стільки лиха, – німець. Надбігли односельці і вулицями, вуличками потягли чужака до хати Василя Карповича – смерть, лише смерть змиє кров наших братів з рук цього окупанта. Двері будинку зачинилися – то був німецький розвідник.

Того дня наші відступали. Селяни збирали свої речі і тікали в ліс. Раптом вони побачили чоловік двадцять прикордонників разом з начальником Шадриним, які рухались у бік ще вільного від фашистів села Кривин. Один із них сумними очима поглянув у бік земляків: «Відступаємо», – лише й спромігся вимовити він. Солдати були втомлені, бурні і мокрі, обличчя їх, перемазані кіптявою, не виявляли жодних емоцій. Їм було прикро, сором перед односельцями розпикав їхні серця і очі. Але вони йшли, туди, звідкіля можна було погнати страшного ворога рідного народу.

***

Теплі літні дні і страшна ніч темряви. Маленьке місто Острог, що має давню і славу історію, причаїлось у моторошному чеканні чогось незвіданого. Що буде завтра? Що чекає людей? Гавкіт собак, звук пострілів і тиша... Страшна смертельна тиша охоплює все єство. Гестапівці, німці, фашисти – як іще можна назвати тих людей, що лютують отам на вулицях – вороги усього життя.

Вони прийшли у місто, де жило понад одинадцять тисяч євреїв (більша частина тогочасного Острога). Що чекало на жителів міста? Біль, мука, тривога.

– Хайль, хайль, – звучало навкруги.

Далі Солов'є, за ним – Нетішин.

Перші важкі, немов жакливі велетні, у село в'їхали три ворожі танки. На них, немов генерали, возвеличувались німці. Гордо поглядаючи в бінокль,

зневажливо спльовуючи у бік завмерлих хаток, вони так і не зупинилися: вони прямували у бік Кривина.

Увечері в селі було багато ворожих солдат. Лютували! Біля сільської бібліотеки гурти сірошинельників. Ганна бачила, як відкривали двері, куди вона ходила разом з подругами за цікавими книжками, тут проходили і Шевченківські читання. Але що це? Німці виносять книги, виносять прямо на вулицю і кидають на брудну, спалюжену ними землю. Ганні хотілося кричати на усе село, але вона розуміла, що це – вірна смерть. А вона не буде терпіти. Вона не буде чекати, поки вони, ось ці людолови із звірячими обличчями, знищать її землю. Вона візьме у руки зброю і піде захищати рідну землю. І вона будь-що переможе.

Її роздуми перервало потріскування з боку бібліотеки. Ні, вона не вірила своїм очам, книги, винесені ворогами, палахкотіли, неначе смолоскип. Це ж книги! Хотілося прокричати їй. Але слова заніміли в горлі, а сльози закапотіли на землю. «Це ж книги», – уже прошепотіли спрагли губи.

«Завтра піду в Острог, – подумала Ганна. – Кажуть, що німці там ще дужче лютують, а там...»

Так, у Острозі було аж надто важко. Фашисти постійно бомбили місто. Радянські літаки вели з ними бої, але їх часто збивали, люди гинули і втрачали надію. Найгірше ж те, що жило у містечку багато євреїв.

Зараз вона зайде до Вальдманів, то її знайомі, і розпитає.

Дерев'яна хвірточка відчинилася і скрипнула. Тихенько рипнули вхідні двері, за ними ще одні – нікого. «Де ж вони поділися?» – подумала Ганна і раптом почула:

– Ганнусю, Ганнусю, а іди-но сюди. Тільки не озирайся. Бо ще бозна-що подумують.

– Добридень, бабо Уляно, – відповіла дівчина і попрямувала до старенької перекошеної хатинки.

– Вони тут, онучечко, вони тут, я їх заховала, бо ті проклятущі фашисти геть знавісніли. Євреям на вулиці – зась. Хапають і розстрілюють. Всіх розстрілюють: малих, старих, чоловіків і жінок – всіх, – бабині губи затремтіли, з очей струмками полилися сльози.

– Не плачте... – якимось ніяково заговорила дівчина.

– А тобі до них не можна, бо вони там, під моєю старою грушею у погребці заховані. Я їм їсточки туди ношу. Та тільки вночі. Тільки вночі, доню, бо фріци побачать – уб'ють. А я на ляду зверху сінця натрусила, щоб ніхто не побачив, що вони там. Трохи перебудуть, а там, дивись, наші повернуться. Та й радість, та й життя. А ти іди, іди собі додому, та й розкажи вашим. Там у вас у селі теж оті бідолахи живуть. Нехай, може, хоч в лісі сховаються.

– До побачення, щастя вам. А їм перекажіть: хай тримаються.

Баба Уляна перехрестилася і подумки побажала дівчині життя, бо вона, старенька, й сама не вірила, що виживе. А Ганна повернулася і пішла з двору.

Рій думок крутився у голові дівчини. Що робити? З одного боку, потрібно негайно бігти у село і повідомити земляків, з іншого – та інформація, що її розповіла старенька, була надто мізерна. Потрібно знати більше. Неодмінно потрібно про все дізнатися. Зараз вона зверне в іншу вуличку, пройде повз кілька хат: там живе її подруга-українка. Вона точно повинна бути.

Ганна звернула в провулок і враз остовпіла. Загарбники волокли вулицею жінку. Вона була молода і гарна, зразу видно було, що молодиця була єврейської національності. Геть понівечені руки звисали вниз, з побитого лица скапували краплинки крові. Жінка намагалася пручатися, безвольні руки її хапалися то за траву, то за стеблинки кущів. Людолови не зважали на це. Один із них, особливо пихатий, вхопив її за незвичайно гарні коси, ударив ногою і... Невідома сила підняла ту невимовної краси жінку: вона вирвалася, вдарила свого ката і побігла. Де взяли сили в отих понівечених ногах?! Де взяли сили в отій сплюндрованій ворогом душі? Вона ніби несла своє зболене тіло понад землею. Вона стала в той момент уособленням свободи і віри в те, що все можна здолати.

Диким вереском пролунав постріл – білою лебедицею упала жінка, розкинувши свої руки-крила посеред вулиці.

А Ганна стояла у провулку і тихі сльози котилися з її очей, і палючий вогонь розпikав її єство. «Я все зроблю, щоб не стало вас на моїй землі», – шепотіла вона.

***

А тим часом у невеличкому селі Нетішин наставала жахлива ніч. Люди боялися лягати спати і боялися вмикати світло. Ходили немов німі тіні. Чути було відгомін від снарядів, що скидали вороги на Острог. Чути було гудіння моторів літаків, подекуди лунали постріли.

У маленькій дерев'яній хатиночці засвітилося. Людей підняли голосні крики і тупіт на вулиці. Крики не стихали, і в останній кімнаті заплакала невеличка ще дівчинка Оленка.

До неї підбігла молодиця:

– Не плач, донечко, не плач, бо почують – уб'ють.

– Мамо, мамо, матусю, – мені страшно, мені так страшно!

Двері розчинися від сильного удару чоботом. На порозі став він, німець. Перекошене від злості обличчя, сіра брудна шинель. Жінка ніби чекала цього. Вона затулила рукою дівчинці її маленький ротик і стала поволі ховати донечку позаду спини. Дівчинка куталась в ковдру і уже ніби й не плакала, лише схлипнула.

Чужий, злий чоловік шарпнув теплу ковдру, якою була вкутана дитина, сплунув на чисто вимиту підлогу і пішов поратися на кухні. Дівчинка стояла, ніби окаменівши. «Нехай, нехай бере усе, що хоче, лише не зачіпав би матусі та старенької бабці, яка заховалася там, в запічку. Аби лише...»

Брязь... Заскавчав побитий горщик. Німець брав хліб, цукор, шматочки смаженої курки, що приготувала мама на вечерю. Раптом він побачив маленького пухнастого зайчика, що сидів на підвіконні, штурхнув його чимось гострим і голосно зареготав. Зайчик похнюплено опустив голівку. А на обличчі дівчинки спинився невимовний жак. Маленькі сльози-росинки скапували на тремтячі дитячі рученята.

– Документи, – різко промовив німець.

Жінка кинулася за документами до шухляди, витягла згорточок і тремтячими руками подала окупантові. Той з огидою полистав сторінки.

– Не євреї?!

– Ні! Ні! Ні! – аж прокричала у відповідь жінка.

– А де вони? В якій хаті?!

– Я не знаю... У нас тут ніхто національності не питається. А я із сусіднього села переїхала. Я не місцева...

– Цукор є?! – спитав німець.

– Є, – коротко відповіла молодиця, витягла з буфета клуночок і простягла ворогу.

Той узяв клуночок, ще раз підозріло оглянув кімнату і, грюкнувши двома, пішов геть.

Жінка стояла мов нежива. Вона, здається, уже не помічала, що німець пішов, що дівчинка труситься, немов кленовий листочок, і, нервово шарпаючи маму за руку, майже кричить:

– Матусю, матусю, а євреї – це Малка і Шлейма. Їхній татко мені черевички шив!

– Так, донечко, – ніби кризь сон відповіла жінка.

– Матусю, матусю, а я от зараз побіжу до них і скажу, що їх оті страшні дядьки шукають. А ще про зайчика мого...

– Не смій, Оленко! – не своїм голосом закричала молодиця, що ніби прокинулася від важкого сну.

Вона рвучко пригорнула донечку до себе, закрила її руками від усього світу, потім відштовхнула:

– А йди-но, доню, до баби на піч, а я хутенько.

Жінка накинула на себе хустину і швиденько, підтюпцем вибігла на двір. Вона пройшла лише кроків з десять, але дихала так, ніби сотня вовків бігли за нею, серце тріпотіло, немов зранена птиця. Їй було страшно: позаду – донечка і старенька мати (чоловік пішов на фронт), попереду – життя трьох сімей. Вона

добре знала, що у селі живе три єврейські родини: коваль Гершко Ясін з дружиною Лейкою, кравець Ліпа Кідер із Златою, син Шлейма, донька Малка, про яких оце і згадала маленька Оленка, та заготівельник Рибак з жінкою. За кілька хат від неї жив Олександр Купершмідт – євреї за національністю, дружина його Мотря – гарна українська молодиця. От до них і вирішила піти Оксана (так звали Оленчину маму). Вона попередить Мотрю і Олександра, а вони уже передадуть своїм. Тихцем скрадаючись між деревами та кущами, Оксана поволі просувалася до цілі. «Треба їх попередити», – тихо шепотіла вона, додаючи собі сміливості і наснаги. Крок за кроком жінка опинилася біля Мотриної хати. Зупинилася перевести подих, прислухалася – тихо. Вона, ніби мишка, постукотіла у шибу. В хаті хтось заворушився.

– Не світить, – пошепки кричала вона. – Відчиніть двері, це я – Оксана.

Двері відчинилися, і Оксана тінню промайнула у кімнату.

– Тікати вам треба. Негаймо збиратися і тікати... – затинаючись промовила вона.

– Що сталося, Оксано? – стривожилася Мотря.

– У мене німець був... Страшний такий... Оленку налякав... Бабу... Та то нічого... хліб узяв... цукор... – молодиця не витримала і залилася гіркими слізьми.

– Та ти не плач, не плач, Оксано, – намагалася заспокоїти її Мотря.

– Вони про вас, євреїв, питали. Страшно так питали, ніби щось зробити хотіли. Тікати вам треба... І своїх попередьте...

Оксана схлипнула, повернулася до дверей і пішла до своєї домівки, де чекала на неї маленька донечка.

Олександр поглянув на дружину, сумно усміхнувся:

– Збирай речі, рідна, підемо в ліс!

– Добре, – відповіла вона в такт йому.

– Ти вибачай, що так мусиш через мене потерпати.

– Та що ти, ми ж одне ціле.

– То збирайся, а я до інших побіжу, бо ж і їх попередити треба.

Надворі уже світало, коли Мотря почала складати свої нехитрі пожитки. Вона сподівалася, що от-от надійде Олександр, і вони вирушать у рідний і затишний ліс.

– Гуп! Гуп! Гуп! – щось заgrimіло в сінях, і вона зрозуміла: це ідуть вони.

Рвучко розчинилися двері. Сірі шинелі увійшли у хату. Їх було трое: обличчя злі, руки стискали автомати.

– Документи, – різко промовив німець. Документи були у Мотрі в руках, вона простягнула їх загарбникам.

– Українка? – здивовано витріщився на неї німець.

– Українка! – гордо відповіла вона.

Фашисти переглянулися. Зрозуміло було, що хтось вказав на їхню хату. Тому вони напевне знали, що знайдуть тут євреїв.

– А що то ще в руках? – вигукнув інший і вишарпнув у неї із рук документи чоловіка.

– Олександр Купершмідт... – невміло прочитав він – Це хто?

– Чоловік, – впевнено відповіла Мотря.

Їй чомусь зовсім не було страшно ні цих злих чоловіків, ні їхніх сірих шинелей, ні загрозливої зброї. Вона думала про те, щоб Олександр раптом не потрапив до рук ворогів, а вона вже якось виплутається із цього клубка смерті.

– Де він?! – майже вигукнув німець.

– Я не знаю. Я уже довгий час сама.

– Де він?! – гукнув фашист удруге і вдарив Мотрю в обличчя.

– Я не знаю! А якби і знала, то не сказала б вам! – очі жінки зблиснули дивним світлом ненависті і зневаги.

Удар за ударом посипався на голову, обличчя, тіло жінки. Деякий час вона трималася на ногах потім упала, і вони почали бити її ногами, навіть не помічаючи, що вона уже нічого не відчуває і не розуміє. Кухоль води, другий, третій – поворухнулася одна рука, інша, відкрилися очі. Ні, то не очі були, то вузенькі щілинки змішалися з кров'ю і пилом. Але ті щілинки палали такою ненавистю, що здавалося, могли спопелити заживо. Німець мимоволі відвів погляд.

– Берімо з собою. Вона нам усе розкаже.

Двоє із них потягли Мотрю за собою. А той один, що був найлютіший, залишився чекати її Олександра.

***

А наступного дня почалася карусель смерті. На великому майдані в Острозі німці зібрали багато людей. Ганна бачила, як тягнуть їх, побитих, розхристаних, щоб розстріляти. Ставлять у шеренги і женуть до єврейського кладовища. Ніхто до кінця не хотів вірити, що ведуть їх туди на вірну смерть.

У колону фашисти зібрали більше чотирьох тисяч людей і повели. Загарбники погнали їх у бік Нового міста, де в урочищі Красностав більшу частину розстріляли, а решту повернули знову у місто. Уже пізніше Ганна дізнається: ті, що повернулися, будуть зігнані у гетто, носитимуть на руці білу зірку і щодня чекатимуть смерті. Це вже потім у повоєнні роки Ганна дізнається про трагедію Бабиного Яру і зрозуміє, що тоді, того серпневого дня, вона бачила перший масовий розстріл єврейського населення.

Це буде потім. А сьогодні вона мусить поспішати. Поспішати у своє невеличке село Нетішин, щоб попередити своїх односельців, про страшну побачену трагедію.

Дорога здавалася нескінченною, крок за кроком, кілометр за кілометром. Ось вона уже близько. Ось попереду такі знайомі берізки – рідне село. Але що це – гвалт, лемент, плач і крик сусідів. Вона зупинилася і остовпіла:

– Не встигла, – вирвалось з дівочих вуст.

А вона ж так поспішала, так сподівалася врятувати.

Посеред вулиці стояло дві невеличкі групи людей, оточених загарбниками: в одній – жінки і діти, в іншій – чоловіки. Вона добре придивилася: когось не вистачає. Не було серед них Мотрі і Олександра.

Жінки плакали і притуляли до себе дітей, чоловіки в розпачі посихляли голови. Хтось із німців вигукнув:

– Зіг... хайль! Зіг... хайль! Зіг... хайль!

Людей почали штовхати в спину, Жінок посадили у вантажівку. Діти розплакались. У всіх, хто стояв поруч, забриніли сльози. В натовпі прошепотіли: «У гетто, у гетто».

Так їх повезли у гетто і згодом, як і багатьох інших, розстріляли. А чоловіків потицями прикладами у спину і повели через село. У мирному ліску якусь хвилю панувала тиша. Здавалося, навіть пташки замовкли.

– Тра-та-та-та-та, – пролунав постріл.

– Усе – кінець, – прошепотіли спрагли людські губи, а руки поволі зняли шапки.

Саме в той час над селом пролітав радянський літак. Одна мить – і він уже палає, підбитий ворожим супротивником. Літак поволі почав знижуватися. Крила його горіли. А німці, показуючи в небо, реготали. Вони були впевнені: радянський льотчик загинув.

***

Ганні знову не спалося. Невже отой льотчик, що так сміливо боровся із ворогом, загинув! Ні, не може цього бути. Вона підвелася, застелила ліжко, накинула легеньку кофтинку. Тихше кішки вислизнула дівчина з дверей і попрямувала в бік лісу, де за її підрахунками мав приземлитися літак.

Ось дерево, ось ще одне, ще і ще... А он тінь. Невже фріци? Ні. Дівчина полегшено зітхнула. Потихеньку стала підкрадатися до жеврюючого вогню: так, це він, радянський літак. Де ж ти, пілоте? Чи зможу я допомогти тобі?

Раптом з невеличкого рівчака почувся стогін:

– Хто-о-о тут????

– Це я Ганна! Не смійте! Не смійте розмовляти! Вам треба тихо. Вам треба до хати.

Дівчина підбігла до пораненого, вхопила його руками і, не задумуючись, що перед нею зовсім чужий чоловік, почала торкатися рук, голови, ніг. Вона перевіряла, як сильно він поранений. Виявилось, що поранена лише нога.

– Ти можеш врятуватися! – пошепки сказала дівчина.

– Як!? – запитав хлопець.

– Я віднесу тебе таємною стежкою. Німці, здається, зараз про тебе зовсім не думають. Вони вирішили, що ти загинув. Як тебе звати?

– Андрій, – коротко відповів льотчик.

– Ну що, Андрію, спирайся на мене.

Ганна збрала усі свої сили. Надія на порятунок хлопця окрилювала. Почав накрапати дощик, а вона все йшла і йшла з думкою про те, щоб ніхто не завадив їй донести оцей дорогоцінний скарб – життя людини.

Ось там розташована залізниця, а там – блокпост.

– Зараз ми обминемо залізницю. А там, недалечко, живе тітка Ганна. Я тебе до неї занесу.

– А вона не побоїться? Не видасть окупантам? Може, я в ліску трохи відлежусь, а потім пробиратимуся до своїх?

– Не говори дурниці! Вона наша. Вона українка! Як змогла б рідна душа видати свого! – гримнула на нього Ганна.

Андрій притих, йому стало соромно, за хвилину слабкість і за те, що міг припуститися думки про зраду. А посеред лісу дійсно-таки виглянула хатинка. У ній жила Ганна Трохимівна Руй з чоловіком.

Дівчина залишила Андрія за кущами недалечко від хати (може, у будинку німці). Тихенько посукала у двері. З сіней вийшла жінка.

– Добридень, Ганнусю! Ти чого це серед ночі? Чи не сталося чого?

– Добридень, тітонько. Та сталося ж, сталося! Ви учора літак наш бачили?

– Бачила, доню, але він... – тітка Ганна сумно всміхнулася. – Не врятує він нас, доню, не врятує...

– Тітонько, – дівчина почала шарпати старшу жінку за рукав кофтини, – він там, – вона показувала у бік густих кущів.

– Як це?!

– Ви ж не викажете його, тітко Ганно. Я Андрія до Вас привела. Нікуди нам більше. В селі – німці.

– Господь з тобою, донечко, як ти можеш таке казати.

Тітка повернулася у бік хати і гукнула:

– А ходи-но, чоловіче, сюди. Тут Ганнуса прийшла. Справа є.

І вони втрех перетягнули Андрія до сінника. Потім родина довго ще доглядала пораненого. І темними лісами пішов Андрій на фронт до своїх...

***

А в Острозі знову гвалт і плач. Німці зчинили другий шабаш.

– Усі розвантажувати вагони! – гукали вони. – Хто буде справно працювати – отримає їжу.

Люди у гетто були голодні, а тому багато хто повірив окупантам. Вони вишикувались у шеренги. Їх чекали вантажівки. Худі, виснажені. Багато хто був сильно побитий. Одяг лахміттям звисав із плечей. Немов німі тіні ішли вони на вірну смерть.

У вантажівках того разу назбиралося близько шістдесяті людей. Мовчки поприсідали на дно кузова. Мовчки дивилися у той бік, де залишалися знайомі і рідні. Кожен із них подумки прощався і з рідним містом, і з друзями. Хтось тримав надію на втечу. Хтось молив Бога про швидшу смерть. Усі вони мали приречений вигляд.

Ось виїхали з Острога. Проїхали вуличкою. А там далі, далі... Ось і Солов'є, у грудях жеврять надія: «А, може, все ж таки вагони?». В'їхали в Нетішин: одна хата, друга, третя...

Ганна виглянула з вікна. «Ось знову повезли», – подумки відмітила вона. Виходити не можна було – розстріл. Але думка не покидала її: «Куди?!».

Вантажівки зупинилися у ліску за селом.

– Виходьте! – прозвучало німецькою.

– Як!? Чому виходьте?

– До Кривина ще їхати і їхати!!!

– Виходьте!!! Роздягнутися!

І тут усе стало зрозумілим: ніхто не поїде у Кривин, ніхто не буде розвантажувати вагони. Їх просто розстріляють, як розстрілювали багатьох інших декілька днів раніше.

Їх змусили роздягнутися. Кинули на землю лопати.

– Копайте!!!

А незабаром, коли яма була досить глибокою, підійшли автоматники. Заплакали діти. Матері намагалися затулити їх собою. Хтось сипав прокльонами, хтось страшно кричав, а хтось пригортав до себе клаптики Тори. Декількох людей заставили відійти.

– Тра-та-та-та, – гучно пролунали постріли.

Останні зойки, останні вигуки, останні прокльони і знову:

– Тра-та-та-та-та-та-та-та-та!!!

І тиша...

Тих чоловіків, що залишилися, змусили закидати яму...

А вночі Ганна знову пробиралася до того місця, де чути було зловісні постріли. Може вдасться хоч когось врятувати.

Ось і лісок. Чути стогони з-під землі. Хтось живий!!! Я врятую! Підкралася ближче, визирнула з-за куша – німці!!!

Ні, не врятує вона сьогодні нікого. Чорна сторожа стоїть, охроняючи чиесь життя. А земля ворухнеться, і стогони, стогони...

– Все! – пошепки промовила дівчина, і гіркі сльози покотилися по її щоках...

***

2009, березень.

Тихий ліс. Невеличкий горбик землі. Капають сльози. То сльози пам'яті про ті далекі воєнні роки, про той біль і тривогу, і неспокій у душах людей. Тихі кроки біля пам'ятників, що уособлюють подвиг людський. То кроки сьогodenня. І допоки існують ці невеличкі спогади, живе у серцях спомин. Лякає той спомин сучасне покоління і не дає забути...

Я стою у цьому лісі, і преді мною знову й знову з'являлися люди: замучені, обдерті, голодні, що не мали права голосу, що не мали права на життя.

Я повертаюся у бік залізниці і бачу, як горить радянський літак. І так хочеться, щоб ще раз злетів він над рідними полями.

А там, в інший бік лісу видніються партизанські землянки. Ще так недавно біля них стояла Ганна Василівна Шеліванова і розповідала про ті далекі страшні часи. А ми, малі хлопці, слухали, слухали, слухали ті нескінченні розповіді.

Та сьогодні у серці моему закарбувалося те невмируще. Бо ж нема уже серед нас багатьох героїв війни, нема свідків тих подій, нема і Ганни Василівни.

А я пронесу у серці вічність. Я закарбую у душі, те, що зрозумів, збагнув, шукаючи істини: «Кожен народ, кожна нація має право на життя!»

Ніжні квіти ляжуть на могили загиблих, тихі сльози впадуть на могили їхніх захисників. Білий голуб миру здійметься у синю даль і у весь світ прокричить:

– Нехай таке ніколи не повториться!!!

Список використаної літератури

1. Вихованець В. Нарис історії Нетішина ХХ століття // Нетішинський вісник. – 2003. – 27 вересня.
2. Острозький красзнавчий збірник. – Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2007. – Вип. 2. – 236 с.
3. Шеліванова Г. Вікопмна боротьба українського // Перспектива. – 2003. – 13 вересня. – С. 9.

РЕЦЕНЗІЯ

НА ТВОРЧУ РОБОТУ КОСТЯНТИНА ЯРМІЯ «СКРИВАВЛЕНА ВІЧНІСТЬ»

Творча робота Ярмія Костянтина Івановича «Скривавлена вічність» є самостійним, серйозним літературним випробуванням. З величезним задоволенням, майже на одному подиху була прочитана ця робота.

Робота виконана в особливому стилі, в якому переплетені наукові дослідження, власні переживання та літературні спроби, розуміння історії нашої держави від найдавніших часів до сьогодення. Робота має краєзнавчий характер. Автору притаманні і літературний талант, і творча фантазія, і легкий стиль письма. Але, найголовніше, відчувається емпатія і відповідальна життєва та громадянська позиція. Автор не приховує від читача своїх сліз. Робота відверта, можливо трохи занадто романтична.

Під час написання роботи автор вивчав літературу з історії Голокосту, про це свідчать і знання теми, і список літератури.

Цінність роботи полягає у тому, що ліцеїст І курсу закликає людей міркувати над поліпшенням стосунків між представниками різних націй, знати історію, співчувати. Герої твору Ярмія Костянтина сприймаються як реальні особи.

Робота має практичне значення, оскільки її можливо використати на уроках літератури, історії рідного краю, у виховній роботі, на конкурсі - захисті МАН. За текстом роботи можна поставити шкільний спектакль. Якщо трохи попрацювати над змістом і пунктуацією, її можливо підготувати до друку. До речі, літературних творів з теми історії Голокосту друкується зараз дуже мало.

В цілому робота Ярмія Костянтина Івановича на тему «Скривавлена вічність» є, на мою думку, початком серйозного літературного осмислення теми історії Голокосту і подій Другої світової війни. Робота заслуговує високої, позитивної оцінки і рекомендується до захисту в II турі конкурсу робіт з історії Голокосту.

*Світлана Занько,
вчитель історії вищої категорії
НВК «Мицва-613» м. Біла Церква*